

З О Р А

Л И С Т

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И ЈОВАН А. ДУЧИЋ.

Год. III.

У МОСТАРУ, 30. ЈУНА 1898.

Бр. 6.

СВОЈИМ ПОКОЈНИМ

Два ми гроба на две стране;
Ком пре душа сад да хита,
Ког пре тешким својим болом
За покоје да упита?

На једном је росно цвеће
Кога сади рука друге;
На другом је венац сплетен
Са сестринске тешке туге.

Београд

Са првим је дух мој везан,
С другим срце, прошлост цела,
Обоје ми срећа беше —
Сад ми тама крај видела....

Коме гробу да се журим,
Коме свећу да припалим?...
О, на оба морам стићи
Да са душе каме свалим.

Милица Петровићева.

Л Е Т И О Ј Е Л Е П Т И Р ...

Летио је лептир дужом свјета бјела
И срећа га л'јена на цв'јетак нан'јела —
Па цв'јет слатко грли... Ах, удесе худи!
Разбоље се лептир баш цв'јету на груди.
Ту уздише тихо и у небо гледа,
И Бога би клео — ал' му цв'јетак не да...
А сунашце сјаји и полако гре,
Лептир цв'јетак љуби и плачући мре...

Мостар, 5. окт. 1894.

† Јефтап Р. Шантић.

ЗАНАТСКА ПОСЛА

— Књижевна козерија —

— Марко Цар —

(СВРШЕТАК)

III.

Кад сам се ријешо да под горњијем натписом побацам за овај лист неколико својих мисли о српској књижевној журналистици и српској критици, моја је намјера била да при свршетку уграбим прилику, те пет-шест ријечи кажем и о јаловом раду наших књижевних или боље књиго-издавачких друштава и о узроцима, с којих њихово дјеловање тако слабог плода даје.

Али човјек снује, а Свевишњи одлучује: један књижевни приказ у *Љетопису* Матице Српске¹⁾, који се мене лично тиче, а спада некако у ред појмова, којима се баве ови чланци, имао је неслућену моћ да моју пажњу и моје мисли одведе на другу страну, те да овој козерији пода карактер личне полемике, за којим она није никако тежила.

Рекох *неслућену моћ*, не можда с тога, што тај приказ не би и тако заслуживао да се на њ пажња обрати, него зато, што сам у пошљедње вријеме постао савршено индиферентан према хвали или цензури књижевнијех листова, а полемика у обрану својих књижевних радова спада већ одавно у оне *delicta juventutis*, којих сам се, Богу хвала, потпуно отресао.

Али ако писац-продуктор (дакле пјесник, приповједач и т. д.), који се препире са својијем критичарима, може изгледати, па и мени данас

изгледа, прилично *наиван*, сасвим је друго нешто, кад се препирка води на пољу *идеја*, кад дакле писац не устаје на обрану својих књижевних продукција, него својих књижевних назора.

У то име, и једино у то име, хоћу и ја да на овом мјесту и овом приликом одвратим неколико ријечи критичару мојих критичарских погледа у гласилу Матице Српске.

Не сјећам се који је оно државник за неку државу казао, да она увијек заостаје за једну мисао и за једно стољеће иза осталијех држава. Еле, то би се исто — *mutatis mutandis* — могло казати и за неке српске критичаре: они заостају увијек за једну мисао и за један деценијум иза критичара осталијех народа. Ја не кажем да је то баш случај и са г. доктором Каменком Суботићем, али, искрено рекавши, мени је тешко сложити његово схватање задатка књижевне критике са његовим тврђењем да ми Срби „треба да се трудимо, да са напредним народима укорак идемо, а не да шантуцамо за њима и да претресамо, што су они већ давно начисто извели“.

А што су то, по г. Суботићу, велики народи тобож давно начисто извели? Ево што: да модерна критика треба да забаци становиште морално и естетично, те да у писцима проучава надамасве психо-физиолошки утицај соја и средишта; да је, према томе, посао „старе школе“ разбирати о етичкој и естетичкој вриједности књижевнога дјела, него

¹⁾ Види: *Љетопис* књ. 194. Св. прва 1898. Приказ Д-ра Каменка Суботића на *Моје Силпатије* Стр. 176—р84.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

треба сву пажњу обратити питању: како и којим је путем писац дошао до тога, да своје дјело напише.

То је, по г. Суботићу, камен темељац, први чланак у декалогу „модерне критике“.

На што ли се пак, у самој ствари, та развикана теорија у пракси своди, то сам ја укратко показао у прошлости броју, нити је ваљда, од потребе да своје становиште, (које данас у Европи заузимају толики одлични писци) подупирем новијем разлозима. Не могу ипак свога чуда затајити, како је *Љетописов* критичар могао доћи до онако апсолутне тврдње, имајући против себе врло значајну чињеницу, да је још за живота Иполита Тена (главног представника и, на неки начин, основатеља „детерминистичке“ школе) поникла у Француској читава једна школа, којој је Павле Буржè — некадашњи Тенов ђак — најзнаменитији представник и естетичар, а која је себи у задатак ставила да истражује надасве начин мишљења и осјећања појединих писаца, те док је његов велики учитељ, проучавајући поједина дјела, обично себи постављао питање: *којих је узрока ово дјело последица?* — дотле Буржè обраћа сву своју пажњу питању: *којих је последица ова књига била или би могла бити узрок?* (*Essais de psychologie contemporaine*).

Што ипак, покрај свега тога, г. Суботић читаоцима *Љетописа* приказује детерминистички систем као последњу фазу у еволуцији књижевне критике, то је — опет вељу — оно, чему не могу да се довољно ишчудим; те кад ме г. доктор хоће да прикаже као неког сувише наивног човјека, који је Тенову критику у звијезде ковао, а не знао да је се у пракси придржава, мене и нехотице обузима жеља (па макар то с моје

стране изгледало и нечедно), да му с францускијем пјесником одвратим: *Les gens que vous tuez se portent assez bien!*

Но, није у томе све.

Госп. се доктору Каменку још нешто прохтјело; њему се прохтјело да на очиглед *Љетописових* читалаца исправља моје „неспретне примедбе“ и у опште моју студију о Симу Матавуљу, која је „пуна збрке и недошљедности“.

Но у чему је та збрка и та недошљедност? У томе, што сам рекао да Матавуљ појима инстинктивно оно, што се под вањском љуском крије, али да његова опсерваторска моћ није још онај силни алат, којим се служе писци психолози. — И пошто г. критичар неће или не може, да ме схвати, он се хвата објема рукама за косе и тријумфално довикује: „Има ли већ у те две тврдње неконсеквенције!“

Као што се види, г. Каменко није бог зна како резервисан у својим сентенцијама. Но, што г. доктор неће да ме разумије, то је можда његово критичарско право; али гдје то право прелази малко границе критичарске учтивости, то је тамо, гдје ме г. Каменко приказује као до крајности наивна критичара, с тога што сам се (против начела „модерне критике“) пожалио на баналност бајке и на крњ-закључак у неким причама Матавуљевим. „Нека нам Матавуљ изводи стожерну мисао својих приповједака, а свршетак — алал наивним душама и критичарима старог кова!“

Овај рефрен о критичарству „старога кова“ понавља се често у чланку дра. Каменка, који, дабогме није никаква „наивна душа“, него оно што се каже: *un esprit fort*; и изгледа као да је тај рефрен у његовијем рукама оно убојито оружје, с којим је наумио да моју „старошколску“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

критику уништи. На оно, што сам ја казао о занемаривању фабуле у Матавуља (и у већине писаца, који се поведоше за францускијем натуралистама), г. критичар одвраћа да ја „не разумем шта је натурализам“, и наравна ствар, код тако одлучне пресуде, мени не остаје него — да се поклоним дубокој мудрости госп. Каменка Суботића, доктора *ès lettres*, нове звијезде водиље на небу српске књижевности! ¹⁾

Штета само што се та звијезда ограничила да својим живим зрацима обасја цвјетне ливаде српске литирарне *теорије*, и што није своју благодворну свјетлост просула и по неплодним пољанама српске литерарне *праксе*, јер би овако какав зли језик могао устати и г-ну теоретичару довиткнути:

Wie klug er doch von allem spricht
Was selbst er nicht vermocht!
Er ist fürwahr ein grosses Licht,
Aber ohne Docht.

Што се мене тиче, ја се у погледу „интересантности“ бајке нећу даље препирати; само ћу г. Каменку напоменути, да је баш ту особину у најкласичнијег француског приповједача у велике похвалио један велики критичар. Ево шта је тај критичар у том погледу казао: „Il est sage de lui (публици) dire des choses *intéressantes* et qui *l'intéressent*. Des choses *intéressantes*: cela exclut les événements trop plats ou trop bourgeois, les caractères trop effacés et trop ordinaires. Des choses qui *l'intéressent*: cela veut dire des situations et des passions assez durables pour qu'après cent ans elles soient encore de circonstance“.

Еле, г. Каменко неће можда вјеровати својијем очима, али ове „наивне“ и „старошколске“ ријечи није

написао ни класични Боалò поводом романа Скаронвих, ни романтични Готије поводом романа госпође Сандове, него је те ријечи написао главом Иполит Тен, критикујући новеле Проспера Меримеја.¹⁾

Доиста „интересантан“ случај!

Него — рећи ће ко — кад г. Каменко у приповиједи воли оно што Французи зову „la platitude“, он је у своме праву, па макар како о томе мислио Иполит Тен; и, доиста, ја му то право не мислим спорити, али му поричем право да ме свијету приказује као резонера, који нема искре логике — тијем више, што мој критичар ту своју тврдњу поткрјепљује доказима *неискреним* и удешеним *a priori*.

Ево оvdје фахата, па нек суди читалац.

Госп. К. С., говорећи о мојој студији о Војиславу, наводи моје мишљење, да је В. имао особина „које му јамче блиско, врло блиско мјесто, до великијех пјесника“, што би се по њему очито косило са пређашњом мојом тврдњом „да у Војислава није било ни дубоке психологије, ни интензивног осјећаја, ни стварајуће фантазије“ и г. Каменко застаје, упире у ме своје професорске наочари, те ме побједоносно интерпелише: које су то особине, о којима говорите?

У самој ствари цијело пето поглавје моје расправице говори о тијем особинама, и само смишљена намјера да моје ријечи игнорује, могла је г. критичара навести, да ону примједбу учини и оно питање стави. Колику је част тиме учинио оштроумности читалаца Матичина органа, то иде на други лист. Ево свакако мојијех ријечи, како су штампане у расправици о Војиславу:

¹⁾ Види: Taine, *Essais de critique et d'histoire*. Prosper Mérimée.

¹⁾ Управо тако! Ур.

„Конкретишући своје мишљење о њему, ја сводим опет зато своје дедукције на овај заобљени суд, који ће се можда у нечему моћи ублажити или дотјерати, али у главном неће моћи потрести. Његова Муза, дјевојка аристократкиња, увела је новост у српском пјесништву тиме, што је *чистотом форме и одабраним изразом покушала да у српском стиху и миштује старинску пласстику и шил покаже акустично богатство и хармонију српског језика*. Али у њега није било ни дубоке психологије, ни интензивног осјећаја, ни стварајуће фантазије. У накнаду за то, *његова живописна машта и његова природна елеганција*, измамише му неколико отмјених и тако њежних пјесама, чијој ће се *ништомој грацији* и најдаљи унуци дивити. Обло узевши, В. је обдарен особинама, које му јамче блиско, врло блиско мјесто, до великих пјесника. Те ако није могао да уза њих као друг засједе, он је опет, као другог реда пјесник, стекао толико заслуга за српски пјеснички језик, да ће се његово име у нашој књижевности увијек са признањем и истинским пијететом спомињати“.

Подвукао сам ријечи, које се одnose на особине, што Војиславу гарантују „блиско, врло блиско мјесто, до великих пјесника“; колико је пак логике и истине у цијелом резонману, о том нека суди — ко је вичан да суди својим мозгом, а не својом утробицом.

Још нешто, па сам свршио.

У књижевној републици су, без сумње, допуштена сва мишљења; неко може да буде реалиста или идеалиста, критичар позитивиста или идеолог, али једно мора свакако бити: центлман. Да ли је пако центлман човјек који, приказујући књигу једног свог

старијег колеге (нека ми г. доктор прости овај конфиденцијални израз, али тек факта се не дају мијењати), започиње свој реферат извињавајући се пред читаоцима, што није у стању да им каже колико су њеки чланци у тој књизи оригинални, а колико су компилација¹⁾ — то ће лако просудити ко год зна што је учтивост и куртоазија (па и књижевна).

Госп. Др. Каменко Суботић изјавио је свечано, у почетку својега чланка, како „по његовим назорима“ ја нијесам онако велики критичар, као што ме разгласише. Не знам да ли су ме и када за великога критичара разгласили, али у том погледу и ја мислим једнако, као и мој критичар; само што се г. Каменко врло неспретно подухватио да ту врло просту истину докаже.

На свијету има у свакој струци, па и у књижевности, људи, које су прилике на много већи глас изнијеле, него ли они то заслужују; али, обратно, има и таквих који су у истини много паметнији, него ли то показују њихови списи. Ја не кажем, додуше, да је то случај г. Каменка Суботића, којег немам част познавати ни изблиза, ни издалека; али та могућност није опет искључена.

Може бити да г. Суботић, поред свега тога што о туђијем стварима слабо разлаже, своје оригиналне ра-

¹⁾ Г. Суботић овдје абдикује на своју критичарску самосталност, те се очито поводи за г. Ј. Скерлићем, сарадником београдског *Дела*, који је сву своју критичарску мудрост уложио у то, да испоредном методом докаже, е је моја расправа о Вогињу на многим мјестима парафраза Родове студије о истом писатељу. — Пустог ли општоумља! Као да сам ја, излажући језгру (види увод ка мојој расправи) Вогијеве науке, морао да се држим неке пуританске оригиналности, те да презрем готов *exposé* те науке, који ми се на дохвату нашао, просто с тога да ми српске колеге не реку да сам — глупан! — У осталом, г. Суботић даје чудновату свједоштво о својој критичарској спреми, кад мисли да је за познавање француског језика и књижевности потребита „стручна“ спрема *ad hoc*. М. Ц.

боте ипак вјешто саставља. Па и кад би његов приказ у *Лешопису* био још неспретније и сухопарније написан, него што је, могло би се опет дати, да му је у изворним радовима поглед бистар, суд непристрастан, па — макар колико то невјероватно изгледало — и стил углађен.

Др. Каменко има само једну кривицу: што од тих својих оригиналних радова није још ништа саопштио српској публици.

ЛОРЕЛАЈ

— Хајне —

е знам шта је, те сам тако
Сјетном тугом обрван;
Једне бајке из давнина
Ја се сећам ноћ и дан:

Ваздух хлади; Рајна тече;
Повија се први мрак,
По брдима златно вече
Свој румени баца зрак.

Тамо гори, дивна, чиста,
Сједи нева — рајски крас,
С ње злаћани вео блиста
И обвија вити стас.

Златним чешљом чешља власи
И слађани пјева пој;
Преплећу се меки гласи
По вечери руменој.

Младо момче с чамцем стиже,
С чежњом слуша дивни склад,
У висину поглед диже
А хрид стоји — и гле сад:

Чамац прште, момче тоне
У дубоки загрљај;
То је звуком пјесме оне
Учинила Лорелај...

А.

РАЗОРЕНО ГНИЈЕЗДО

— Приповијетка из Мостара —

— Свет. Ђоровић —

(НАСТАВАК)

XI.

Како који дан, а хука све то већа и све страшнија. Неколико пута већ дошло и до битке. И ако су говорили да се неће састајати, ипак се догађало, да се по гдје гдје састану и „једни“

„други“, па из почетка иде све лијепо и глатко, док мало по мало не забасају појединци, па дође и до крупњих ријечи. Иза тога расположења појединаца пређе на све, те се дигне граја до неба. Из те граје изроди се псовка, а иза псовке на-

стане шакетање, па се не гледа ни који кога удара, ни куда удара, него само видиш, како се руке дижу и спуштају; ломе се чибуци; фесови лете у вис; главе пуцају а јауци и усклици чују се чак у најдаљи комшилук. А одмах иза тога видиш, како се из тога метежа извлачи један по један. Први излети разбијене главе, раздрљен и изгребен, а одмах за њим други за једном постулом на нози (и не марећи за другу); трећи опет трчи гологлав, па само што отхукује и пипа се по леђима и по прсима, да види, јесу ли му све кости у реду.

Ово је било и сувише!

Стари јарани нијесу више могли сједећи гледати ово комешање, те одлучише, да и они почну озбиљније радити.

— Ја хесабим, да је најбоље, да их уд'римо по носу, — вели Јусуф-ага.

— То и ја велим, — потврди Салих-ага.

Но Махмут-ага није се с тиме слагао.

— А ја велим, — рече, — да ми ударимо само *њег*, па ће се одмах сви саулисати.

— Тако је! — рече и Мемиш-ага.

— Добро, па шта велимо? — запита Јусуф-ага.

Махмут-ага опет упаде:

— Ја велим; да ми липо одемо паши, па да му све кажемо. Казаћемо му и за Ибрахим-бега, који сада не смиде никуд из дома, јер се боји, да га не убију. Па ко је крив, нек даје цеваба.

— Тако је најзгодније! — рече Мемиш-ага, — и ја би рек'о, да ти и Јусуф-ага одете паши, па да учините даву.

— Ја сам кајил, — рече Јусуф-ага, — ако хоћете и у Стамбол да пођем.

— И ја сам! — дочека Махмут-ага, па одмах скочи на ноге.

У исто вријеме устаде и Јусуф-ага, те обојица, пошто се мало очистише, кренуше управо пут пашиних сараја.

— Ако му овди не буде суда, онда га никако ни бит' неће, — рече Јусуф-ага уз пут.

А Махмут-ага се осмјехну.

— Видићеш ти само, шта ће од њега бит'... Синцире ћемо ми на њ' па у т'отрокан!)... И липо ће му бит' ако га паша још и не обиси... Није то шала, болан, бунити свит и он'лико кијаметити.

Јусуф-ага није одговарао, него је корачао, полахко гледајући преда се и премишљајући се, шта ће и како ће пред пашом говорити.....

XII.

На меканој шилти, у својој великој одаји, сједио је јуначни Али-паша, господар читаве Херцеговине. Висока стаса, а широк, да му је мало равних наћи. Сиједа брада лијепо је пристајала његовом мрком опаљеном лицу. Око главе носио је ахмедлију, а на струку је носио дугу до тала цубу, као хоџа. Десном руком бијаше се наслонио на јастук и замишљено гледао је кроз пенџер напоље.

И баш у тим мислима затекоше га Махмут-ага и Јусуф-ага.

— Сабал' хајирла, — гракнуше обојица.

— Алах раз' олсун, — одговори паша и окрену им се.

Њих обојица приближише се паши, а пошто им он главом показа да сједну, тада сједоше један до другог.

— Што сте ви то дошли? — запита паша и погледа их.

!) Затвор.

А Махмут-ага хтједе да проговори, па, пошто му се учини да неће умјети како ваља, гурну у Јусуф-агу, да он говори. Но и Јусуф-ага бијаше заборавио све, што је смислио путем, те не хтједе одмах да говори, него се најприје мало размисли, па, узвијајући обрвама, поче:

— Ама, ефендум, дошли смо ти на дâву. Овако се више живит' не може, вего јâли тражи чâру, јâли да пртљамо одовлен...

Паша се исправи на шилти, па га зачуђено погледа.

— А какав ти је зулум додијао? — запита.

— Није зулум, ефендум, него зло међу нама. Побџиснили нам ови млађи, па да је кабил, очи нам ископаше...

— И душу нам извадише, — упаде Махмут-ага, који се бијаше мало прибрао, па није могао више да шути, — Осилили се некакви Аламани, па нит' пазе на виру, ни на Бога, ни на душу, вего хоће да нас упропасте.

Израз чуђења, који се из почетка показао на пашину лицу, почео је мало по мало да ишчежава, и, кад је Махмут-ага ово изговорио, паша је већ знао, шта ће му они исказати.

— Па? — запита, гледајући право у очи Махмут-аге.

— Па ми велимо, да се потужимо теби, па да их липо јâ ухавсиш јâ обисиш, јер се 'вако не може.

Паша се осмјехну.

— А ко хесабиш да је најкривљи? Махмут-ага набра обрве.

— Зна га читав Мостар, — рече.

— А ко је?

— Алија Муј-агин.

— Па баш хоћете да га осудим?

— Јакако.

— Пѣке, пѣке, — рече паша и опет се окрену пенџеру, па поче гледати напоље. Махмут-ага и Јусуф-ага сједили су још мало, па кад

виђоше, да паша није вољан и даље да говори, дигоше се, учннише „темена“ и изиђоше напоље.

А чим су стали пред врата погледаше се.

— Шта велиш ти? — запита Махмут-ага.

— Не знам.

— Не знам ни ја, а затим се поглади по брковима и климну главом, — обисиће га, није друге, — рече.

Кад су аге далеко поодмакле од сараја, Али-паша зовну једног сеиза.

Сеиз улезе и поклони се.

— Зовни ми Алију Муј-агина, — рече паша. — Нека одма дође. Сеиз опет изађе.

А паша се наслони на руку и замисли се.

Њему паде на памет, како је ратовао са овим агама против Хусеин-капетана и како су му они били одани, а он је опет био одан Султану свом душом својом и као награду за то, добио је везирство над читавом Херцеговином. Иза тога управљао је он њоме, ево, толико година и постао јој готово неограничени господар... И мало по мало он се је занио тим господством и, да што више прослави и дигне своје име, а моћ своју увелича, почео је да се мисли: како би постао самосталан и неодвисан од свакога... У тој намјери, он се у питомоме Дубровнику, побратими са див-пјесником српским, а Господаром јуначке Црне Горе Петром Петровићем-Његушом, — коме је био и остао увијек прави и искрени пријатељ. Затим је, мало по мало, почео да остварује своју намјеру и све више да управља и влада по својој вољи и памети. И он је у себи почео мрзити Османлије, те због тога, и ако је чуо за све

новије догађаје у Мостару, он није хтио да се осврће на то.

И тек сада, кад му аге, стари његови пријатељи, дођоше на тужбу, морао је да и он своју рекне, па куд пукло да пукло.

Кад је Алија ступио у собу, паша му показа руком да сједне, па, пошто мало узви обрвама и поглади се руком по бради, рече:

— Чујем да ти буниш млађарију и да резилиш старе људе... Ја не знам, какав је то пос'о... То не ваља...

Алија отворено погледа у пашу, па не муцајући и не запињући проговори:

— Ја не буним никога, ефендум... Ја само не могу да подносим Османлије и њихову силу, а то не могу ни други... А што стари говоре на нас, да смо бунције и јарамази, не можемо им забранит', ама совет тога, дође и до лупања... Нека они шуте, па ће све бит' мирно...

Паша га погледа.

— Ама што су ти Османлије на путу? — запита.

— Знаш, ефендум, и не треба да ти причам, — одговори Алија.

Паша се осмјехну.

— Хајде! — рече. — Мисли и говори како хоћеш, ја ти нећу забрањиват'... Знаш ја, шта ти хоћеш, а то је липо... Само буди јавашнији, а немој тако плах... Мало по мало, па ће се и стари опаметити...

Алија весело скочи са свога мјеста и пољуби пашу у руку.

— Сад нек' в'ас св'ит скочи, неће ме вратит' с овога пута, — рече. — Кад ми ти тако велиш, онда никога ни питати нећу.

И весео, као никада, изађе из одаје.

— Кршан момак! — рече паша сам у себи, — оваки и ваљају!

Стари јарани бијаху се окупили у Јусуф-аге, а међу њима и Ибрахим-бег. Махмут-ага је кијаметли опричао посјету у паше, а како га Јусуф-ага није пресијецао, то су се сви надали, да ће доћи хабер, како је паша Алију казнио.

— Обисиће га, то не може фалит' — вели Махмут-ага, задовољан као да је бој задобио.

— Неће га обисит', ама ће бит' белаја, — рече Јусуф-ага.

А Ибрахим-бег се само смјешка.

— Тако је и зарадио, — рече. — Оно је хајинин...

— Валахи ми је жао Муј-агу, — избаци Јусуф-ага, пошто се прије тога мало промислио.

— Валахи мени није! — дочека Махмут-ага. — Ни он није бољи од Алије.

— Ама, болан, он је био толико година с нама и у злу и у добру, па како га нећу жалит'...

— А што он мене није жалио, кад је хтио да ме прободет'?

— Па ми смо га избацили између нас с'вет тога... Зар му је то мало?

Махмут-ага не одговори ништа, него извади чибук и запали... Само је испод ока погледао два три пута на Ибрахим-бега и осмјенуо се, а овај је био в'ас сретан због тога.

Док се Салих-аги оте поглед кроз пенџерчић на чаршију, па само што зину и исколачи очи од чуда.

— Шта је? — запиташе сви и упријеше очима у њега.

— Ето Алије! — изусти он једнако гледајући, као да не вјерује својим очима.

— Је ли са зафтијама? — упита Махмут-ага и скочи.

— Није него с'ам.

— С'ам? — узвикнуше сви, па поврвише пенџеру. И заиста, да ми

је ко казао да се небо оборило на земљу, лакше би вјеровали, него што сада вјероваху сами себи, гледајући Алију, како поносито, размахујући рукама, корача чаршијом и весело поздравља свакога јарана. А за њим пристали момци, па се загрлили, а свакоме са лица читаш необично задовољство.

— Зар је и паши завртио мозгом? — рече Ибрахим-бег, подругљиво се осмјехнувши.

А аге стале, па не умију ни једне да проговоре. Сви се осјетише некако посрамљени, понижени, као да их је неко врелом водом полио... На њихову лицу огледало се готово бесвјесно чуђење и изненађење и само Махмут-агине очи одаваху, да у њему кипи страшан гњев и мржња.

— Липо га осудише! — рече опет Ибрахим-бег, па изађе из собе. А одмах за њим изађоше и остали и не поздравивши се честито.

Стари Муј-ага сједио је пред авлијским вратима, кад му казаше, да су аге тужиле Алију и да га је паша дозвоа преда се. Као громом поражен, стао је он пред тим гласником, па нити што проговори, ни уздахну, него бесвјесно полети у кућу. Дуда је, у тај мах, стајала на собним вратима, па баш хтједе да да му се уклони с пута, кад он крикну:

— Ал...

И сруши се на тле.

Дуда врисну иза свега гласа и притрча му, те га стаде дизати и дрмусати.

Но он је био мртав.

Врисну она сада још јаче и поче да се бије у прси... Док бахнуше

комшије и комшинице и за тили час напуни се цијела авлија свијетом. Комшинице одмах шчепаше Дуду и одвукоше је у једну собу, а мушки се забавише око Муј-аге.

— Мало прије здрав и читав, а ето сад... — рече неко.

— Дамла¹⁾ га ударила, — додаде други.

— Тако ти је то, кад нестане нафаке, — мудрује трећи.

У томе дође и хеџим. И он га прегледа и рече да је дамла, и да је дошла од узбуђења. А чим се он удаљи, одмах донесоше табут, да га окупају и опреме по закону... Комшије потрчаше да нешто наређују, а остали се, један по један, сви разиђоше.

Алија се баш враћао од паше, кад му казаше за смрт очеву. Он само јекну, па полети кући, као да је знао, да је све ово због њега, и чим угледа мртво тијело Муј-агино, јаукну из свега гласа па се прислони уз дувар. Плакати није смио, јер је то највиша грехота за правовјернога, и ако му се срце од бола кидало, а саме сузе накупиле му се у очима, па се блистају на његовим дугим трепавицама. Он их је, дабогме, отрао рукавом, а по томе се ухватио за прси, као да хоће срце да ишчупа. Ал' узалуд! Мјесто да тиме утиша јаде, у прсима га је све више и више тиштало...

— Разабери се, Алија, — рекоше му комшије. — Тако је суђено!

И одмах за тим понесоше Муј-агу (јер не ваља да мртавац дуго лежи у кући) у џамију, те, пошто му отклањаше џеназу, спустише га у вјечну кућу — у хладни мезар.

¹⁾ Капља.

А Н Ц Е Л О

— поема А. С. Пушкина —
— Јован А. Дучић —

ТРЕЋИ ДИО.

I.

онах је међутим стај'о иза врата,
Слушајућ' их помно. Ал' је вр'јеме нужде
Да вам рекнем једном: да тај монах стари
Нико други не би него стари Дужде.

Док мишљаше народ да по туђем св'јету
К'о пуста комета непрестано блуди,
Он пажљиво све је испитив'о, глед'о,
Кријући се вјешто у гомиле људи.

Тргове је глед'о, болнице, театре,
Манастире тихе и развратне доме,
К'о да, волећ' приче, Харун Ал-Рашиду
Подражават' хтједе у мотрењу томе.

Но, дјевојче чувши, бјеше врло дирнут...
Ал', сем љуте казне, још се нечег сјети!
Па јој приђе тихо и у мрачном углу
Рече: „Све сам чуо. Твој си позив свети
Испунила часно, — а то вр'једи хвале!

Ал' савјете моје сад послушај, ћери. —
Све ће боље бити, но не клони само,
Тек покорна буди и тврда у вјери!...“

И каза јој жеље, призивајућ' таде
Благослов на душу поклонице младе.

II.

Друзи! Вјерујете-л': оно чело мрачно,
Зле, суморне душе огледало вјерно,
Освојит' је могло једну њежну жену,
Једно срце чисто, анђеоско, смјерно!?

Чудно? Ал' је тако. Тај Анцело мутни
Човјек пунан злобе, гр'јешник, чије име
Бјеше страх и трепет, бјеше љубљен жарко
Једном душом благом — ал' презреном њиме.

Бјеше давно жењен. Но зла ријеч св'јетска
Млађану му жену поштедила није...

Патила је тихо, док је једног дана
Не одагна срамно. — Сред самоће тије

У предграђу једном живила је од тад'
Презрена и тужна у сузама, јаду.
И на њу се сјети Дужд у мрачној кули,
И њој посла тада поклоницу младу.

III.

Марјана, крај окна за предивом сједећ',
Плакала је тихо. Али једног трена,
Ненадно, к'о анђ'о, јави се на вратма
Добра Изабела, познаница њена,

Много пута што је тјешаше у тузи.
И мисли монаха тог јој часа рече:
У Анцела дворе Марјани је било
Отићи тог дана, док се спусти вече.

И у мрачном врту са њиме се срести,
Пустит' му се сл'јепо; но загрљај клети
Кад и задњи мине, на растанку да му
Тек толико шапне: „сад се брата сјети!...“
Са осмјехом тихим у плакању своме
Све Марјана приста, растајућ' се с њоме.

IV.

Сву ноћ стари Дужде р'јешење је чеко,
Са Клавдијем сједећ' и тјешећ' га тако.
И у освит опет Изабела стиже.

Све је добро било. Марјана је лако
Обманула мужа. — Тад од старог Дужда
Тамничару стиже глас, у освит зоре,
Да злочинца сужња казни љутом смрћу
А његову главу донесе у дворе.

V.

То замишљај нови бјеше старог Дужда.
Када његов гласник пред тамнице паде,
Тамничару пружи дуждев печат, прстен,
И с њиме му писмо велможино даде.

Дужде тражи главу разбојника једног
Што те ноћи умре, да се скине сада
И Анцелу пошље к'о Клавдије глава...
А он сам се диже и опреми тада

Да гр'јех казни љуто и држава ц'јела
Да гр'јешника позна и гнусна му дјела.

VI.

Тек што мину говор о Клавдију сужњу,
Бурно се по граду нова вијест крете,
Свуд се сазна: Дужде да ходи по граду
И свако је тумар'о да се с њиме срете.

А пун мрачних слутња Анцело је био.
Но Дужд се је љупко сваком осмјехив'о
Здравећи их благо; а с Анцелом гордим
Ходећ' испод руке и зборећи живо.

Ал' наједном пред њим млада мома нека

Са очајним болом на кољена клече:
— „О, чедности штите, милости олтаре,
О, смилуј се, смилуј!...“ Тужним гласом рече.
Анџело се смути. И погледом дивљим
Гледећ' Изабелу, задрхта, пребл'једи...
Ал' се нагло прибра и побједи себе —
„Она ј' луда... — рече — брат јој је у бједи...
Осуђен је на смрт... И кад за то зачу
Памет јој помрча...!“ Ал' се старац трже:
— „О, не варај!.. кликну, ја све знадем л'јепо!..
Анџело и дјево, сад пред закон брже!...“

VII.

Крај трона, у дворцу, бјеше Маријана
И Клавдије јадни. А Анџело туде
Видјевши их, чело он обори тужан
И познаде с болом шта ће све да буде.
Виђе љуту правду гдје из мрака ниче,
И чу поклич Дужда: „Сад, Анџело, збори
Чега си достојан?...“ А он с тврдим болом
Рече: „Нека закон мјесто мене збори!
Али једно молим: реците што прије
Да ме у смрт воде!...“ А Дужд руку диже:
— „Нек мре судац — торгаш и саблазник срамни!...“
Но Марјана с вриском сада крочи ближе
— „Милост, милост! рече. Ти ми њега даде
Па га тужном срцу не отимај тако...!“
Ал' одврати Дужде: „Буди мирна, жено,
Ја за добро твоје бринућу се свако.
И награда ти ћеш бити мужу бољем!“
— „О, не збори о том!... Него милост њему!
Рука што ме ево с њим спојила опет,
Нек не буде крива моме јаду свему...
Изабело, сејо, племенити друже,
Клекни и ти овдје и за њега моли;
И пред Моћним саде дигни руке чисте
За спасење бједног, са мном сузе проли'!...“
Дивна Изабела, к'о анђео, пуна
Милости за јадног, на кољена паде:
„О, смилуј се, Моћни, рече, ради мене,
Не убијај њега, нит' осуђуј саде!
Јер (колико знадем и ја како мислим,) у
чистоти својој живио је дости,
Све док на ме гр'јешни не устреми поглед:
О, праштај му, праштај!...“ И Дужде му прости!...

О ОБОЖАВАЊУ ОГЊА И ОГЊИШТА

Извадак из: Упоредне Старославенске Митологије, с обзиром на народне обичаје и старе народне пјесме.

— Др. Никола Гржетић —

(НАСТАВАК)

М ајбниц¹⁾ пише „post mortem Caroli Magni imperatoris, quidam non veri Christiani praecipue trans Albeam (Laba), susceptam fidem Christi relinquentes idola sua projecta: Homan (alias Hamon) scilicet, Svantebuck, Wittelube, Radegast cum caeteris erexerunt et in loca pristina statuerunt“.

Осим Сутбога (Svantebuh) и Витољуба (Svantevit) и Радегоста навађа се ту још и Хоман т. ј. огњена жртва, коју су приносили Полабљани иза жетве богу Свантевиду и Радегосту, а то су били *Кријесови*²⁾.

Даворин Трстењак надовезује на ријеч *Хоман* наш *Кријес*, и да има по словенским земљама и дан данас таквих породичких презимена (као у старих Хрвата *Кријес*) и да се и трава „овника“ или велики коријен (Alant)³⁾ називље или *хоман* или *оман* или *воман*. То исто биље зове се тако и по разнијем крајевима Хрватске, а оно што сељак на кров куће намјешта и *чувикућом* или *нешреском* зове и употребљује против болести ушију, то се зове по словенским земљама *наиршек* или *шреск*. Сељак држи да у куће, гдје има *нешреска*⁴⁾, гром не удара, а с тога се понегдје и зове *чуваркућом* (чувакућом).

Но што је најинтересантније, то је — да се у Крањској коријен *оман* сипа у ватру кријеса, баш онако као

што су сипали Инђани свакојако мирисно цвијеће у своју жртву *Хоман*.

Од светиње хомана имаде трага у Херцеговини. У Гацку ушивају хоман дјечи у хаљину те их тиме ради урока прокађују и веле:

Да није траве хомана,
И великог зеља⁵⁾ косана,
Не би ни могла мајка
Од урока отхранити сина.⁶⁾

Свака ће дјевојка набрати хомана у очи Ђурђевдана те ће му рећи: „Омане, омане, брате рођени, залуди тога (Н. Н.) за мном!“⁷⁾

Прва врста кријесова биле су жртве сунчаном богу жетве, Сутвиду, (Свантевиду) о љетном сунокрету (solstitium aestivum), о данашњем Ивањадању (Ивањи⁸⁾, Јовандању) кад су му се палиле десетине пољскога плода. Овом приликом скупљали су се људи са свију страна на свечаност, те су ту момци и дјевојке играли око ватре коло и пјевали богу Виду славопјеве и доскочице, а најпослије су скакали и преко ватре и око ње се утркивали. Отуд *стргање* — *штркање* израз у Добрињу, на острву Крку, мјесто *ивањске ватре*. Од ове ватре остало нам је много мјесних имена⁹⁾ која су прозвана по палењу *десетине*.

У тракијских Словена има још пјесма коју су овом приликом пје-

⁵⁾ Велико зеље = велики коријен или трава оман = alant = Inula Helenium.

⁶⁾ Гласник, 3. 1894., 373.

⁷⁾ Милићевић: *Живот и т. д. Срба* стр. 94.

⁸⁾ С тога *ивањске ватре* = кријесови = стркање на острву Крку.

⁹⁾ Углави код Обровца, Углави острв код Задра, *Палевине*, *Гарице*, *Гаришта*, *Прожине*, *Крештво* (у Босни).

¹⁾ Leibnitz, Script. rerum brunsvic. I. рад 192.

²⁾ Кријес је било у Хрвата лично име. Ено јунака Кријеса, који је један између тројице браће Хрвата, вођа на Гробничком пољу.

³⁾ Biser, Zagreb 1863.

⁴⁾ Нијемци га зову *Donnerkraut*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

вали. Уз пјесму су призивали и молили бога Огњија да им дадне ватре и да им свари пшеницу у меду (кољиво). На то се држи сјајна гозба и пјева овако.

Јуче бјеше братац Јанче¹⁾
Там' на пољу, на жетвици.
Ту су жели млади момци,
Млади момци и дјевојке;
Ту су жели и дожели.
Тек што су се окупили,
Сусрела их небна Вила,
Небна вила Самовила
Те им лијепо поручила:
„Да ми варе бјел' пшеницу,
Јер је Јанче на планини
У горици и при стаду,
Гдје избира троје крава,
Троје крава јаловица,
Да их жртвом коље Богу.
Молитву му Јанче моли,
Да с' не љути до године;
Већ да пусти ситан даждац,
Ситан даждац, дробну росу.
Три се дана огањ пали,
Па се огањ не запали.
А чим сађе Огњи бого
У руци са светим бором,
Даде Јанчу свети борац,
Да њим огањ свети пали,
И да вари бјел' пшеницу,
Поспе на њу бјел' шећера.
Осладио пшеницу бјелицу
Осладио за јунаке. —
Пружи Јанче бјеле руке:
„Узми Јанче мед-пшенице³⁾
Те ти уста оследила,
Па да кољеш жртве веље,
Те да гостиш, Јанче, гозбу,
Те огањ нам да запалиш.
Сађе ли ти Огњи бого
Светим борцем³⁾ у жаркој руци,
Да запали свети огањ,

Да зготовиш жртве свете.
Жртва ти је на небеси,
На небеси већ при Богу!
Па се Дажбог не ће љутит',
Нит' затворит бјел' студенац (кладенац),
Но ће пуштат' ситан даждац,
Ситан даждац, дробну росу.
Кад не сађе Огњи бого⁴⁾
Светим борцем у жаркој руци,
Нити пали свети огањ;
Није жртва на небеси,
На небеси и при Богу!
Па ће ти се наљутити:
Закључаће б'јел' хладенац
Нит' ће пуштат' ситан даждац,
Ситан даждац, дробну росу:
Пјесме, Јанче, тад' не хоре!
Разједи с' Јанче и наљути
Па обуче б'јело рухо,
И припаше тад мараму,
Те извади златни ножић,
Па закоље жртву свету,
Жртву свету, до три краве.
Па их с'јече на комаде,
Те их слаже у пладањ златни.
Али огња још не пали,
Већ се Богу молбом моли:
„Огњи Боже, мили Боже,
Молбу, Боже, ти молимо,
За дјевојке пали огањ,
Запали га светим борцем,
Па да варе мед-пшеницу,
Да ју носе на трпезу.
Па нам, Боже, сада сађи,
Светим борцем у десној руци,
Да ми свети огањ палиш,
Да се гот'ве свете жртве,
И погосте сви јунаци,
Сви јунаци и дјевојке.
Моме ће ти пјесму пјеват',
Што се, Боже, ти не љутиш,
Нит' затвараш бјел' кладенац,
Већ нам спушташ ситни даждац,
Ситни даждац, дробну росу.
Молбу Јанче кад измоли,

1) Јанче, Видов слуга а женскиња звала се Јања.

2) У народу познато јело под именом *Кољиво*.

3) Понегдје *тињак* (од тога *стиењ*, *стенило*.
опалак, *пала*, *луч*, *лич*, *буктиња*.)

4) Бог од скр. *бха*—*сјати* а од тога *бхагаван*,
бага—*бог*. Из ових редака видимо колика је поте-
шкоћа била у древно доба запалити огањ.

Загрмјело, затреснуло,
Огњи блесну са небеса,
Огањ гори на ливади,
Па да Јанче жртву пали,
Да погости све јунаке,
Све јунаке и дјевојке.
Момци фрчу камен с праће,
Камен фрчу, борбу бију,
А дјевојке пјесме поју,
Богу Виду хвалу хвале,
А са богом младог Јанчу.
Што нам коље жртву свету.

Другу врсту кријеса држале су дјевојке богињи Лади и то јутром рано на Ђурђевдан, пред саму зору. Дјевојке би за то пронашли по које тајно мјесто у шуми на каквом прикладном бријегу, те би ту наложили велику ватру и завргле коло око ње или понекад пред древним кипом своје богиње. Ту би принијеле жртву богињи и пјевале јој славопјеве и најпослије би свака подигла руке увис и молила богињу да јој ладне ваљана суђеника. Од тог су постала имена *Ладин врх*, *Леђен бријег*, *Ладина планина* и т. д. а од тога постало причање о састанцима вјештица и о врзину колу, јер су се људи кадкад случајно намјерили на

така кола те су у њима назирали вјештице и ноћње духове.

Кад су се дјевојке повратиле кући, ето ти чуда! Пред кућом или прозором најљепших дјевојака диже се у вис мајски бор или јела, окићена јабукама цвијећем или разним врпцама.

То је опет стабло живота, које ће обеселити срце сваке дјевојке и потакнути на нов живот. У Источном Банату, и дијелом у Србији, постоји још и данас обичај, да дјевојке изађу прије зоре на планину, те ће онако голе, како их је мајка родила, котрљати се по росној трави или житу. Тад веле да су се окупале у роси и да их је роса подмладила. Негдје одлазе и на водене изворе да се мајском водом подмладе и уљепшају. Овај обичај налазимо још и данас у Херцеговини и у Босни, те је могуће виђети на Ђурђевдан поваљено жито гдје су се дјевојке ваљале у роси. Писац ових редака видио је то својим очима у селу Мејдан-Илићима, западно од Мостара, (овај случај је од власника жита суду пријављен ради нанесене му штете од дјевојака), а тамо је и *Бабун врело* гдје се дјевојке састају на поменути дан.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Д Е Н И З А

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА, НАПИСАО

АЛЕКСАНДАР ДИМА СИН

с пишчевим допуштењем превео с француског

Милан Вл. Ђорђевић.

(НАСТАВАК)

ТРЕЋА ПОЈАВА.

Исти, Фернан.

Фернан (изађе)

Тражим те да ти кажем збогом.

Андрија.

А ја сам баш пошао к теби да

те замолим да останеш овде онолико времена, колико сте твоја мајка и ти, намеравали да код нас пробавите. Овога часа доврши разговор с твојом мајком: она ми је јутрос искала за тебе Мартину руку, коју јој ја нисам дао.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Фернан.

Нисам знао да је мајка то урадила, али ми је затим саопштила твој одговор.

Андрија.

Марта те воли и решила се да пође за тебе кад постане пунолетна. То мораш знати?

Фернан.

Знам.

Андрија.

Био сам противан том браку јер у твом животу има ствари, које осуђујем.

Фернан.

Не више од мене.

Андрија.

Твоја мајка тврди одиста да си се веома поправио — у осталом, ко од нас може рећи да нема ништа себи да пребаци? — и да си се тврдо решио, ако се тај брак закључи, да уредно и честито живиш.

Фернан.

То је истина.

Андрија.

Хоћеш ли учинити све, што од тебе зависи, да Марта буде срећна?

Фернан.

Хоћу.

Андрија.

Твоју руку. (Фернан му даје руку.) Ја се сећам само нашег пријатељства у детињству; молим твоју мајку да ми опрости све што сам јој о теби рекао; верујем твом кајању и твојој одлуци; не противим се више твојој женидби с мојом сестром.

Фернан (радно.)

Истина?

Андрија.

Кажем ти. Само једно тражим: остави мени да ја ту новост Марти

јавим. Пошто сам је ја ожалостио, хоћу да је ја и обрадујем.

Фернан.

Пристајем.

Андрија.

Сад више нисмо само пријатељи, сад смо ето рођаци, сад смо једна и иста породица. Имамо да бранимо и чувамо узајамно нашу част. Је ли то и твоје мишљење?

Фернан.

Зацело.

Андрија.

Јутрос сам твојој мајци поверио једну тајну: признао сам јој да волим госпођицу Брисо. Је ли ти то казала?

Фернан.

Није.

Андрија.

Твојој мајци омакла се једна ружна реч о тој девојци. Ту реч је она мало час узела натраг или објаснила, али кад је у питању част и глас једне жене, треба све да буде врло јасно и разговетно. И то је твоје мишљење?

Фернан.

Сасвим.

Андрија.

Твоја мајка заклела ми се мало час да је говорила без размишљања и да апсолутно ништа друго не зна о госпођици Брисо до да те је она много волела. Поштујеш мајку и не говориш јој о твојим љубавима, право имаш; те тако та љубав могла је ићи даље но што твоја мајка мисли, а то ти једини знаш. Ако је госпођица Брисо погрешила, само је с тобом могла погрешити: Одговор, који ћеш ми дати, знаћемо само ја и твоја мати; за то ти дајем моју најсветију часну реч. Твоја мајка, уверен сам, чуваће ту тајну исто тако побожно

као и ја, јер све је ово важно и озбиљно. У томе лежи можда срамота за једне, смрт за друге. Ако је госпођица Брисо била твоја љубазница, све је свршено, јер нема никаквога разлога да се ја оженим твојом љубазницом, није ли тако? Све ће остати као што је. Ја јој о мојој љубави нећу говорити као што јој ни до сад нисам говорио. Пошто ће моја сестра постати твоја жена, те се неће враћати у манастир, то госпођица Брисо не мора отићи одавде. Брисо ће остати управник мојих добара и живеће као и до сад, у засебној кућици, са својом женом и ћерком. Неће бити никакве материјалне штете ни за једну од тих трију личности, ја ћу путовати док не заборавим. Ако је госпођица Брисо невина — а да у то будем убеђен твоја потврда биће ми довољна, — ја је одмах просим у њених родитеља и, ако она пристане, женим се њоме. Хоћеш ли да ми одговориш?

Фернан.

Ја сам готов.

Андрија.

Ти си волео госпођицу Брисо?

Фернан.

Као што младић од двадесет година воли или мисли да воли девојку, уз коју је увек живео. Она је сасвим природно прва, којој он може да саопшти своја прва узбуђења, што их он искрено сматра за љубав. Љубав младих сестрића према њиховим сестричинама.

Андрија.

Према томе, кад си престао одлазити у кућу њених родитеља имао си одиста право да им више не идеш. Није те гризла савест, ниси им оставио срамоту?

Фернан.

Савест ме је гризла само због Денизе, коју је мој одлазак веома растужио, јер она беше узела за озбиљно, што код мене озбиљно није било.

Андрија.

У кратко, ти никад ниси био њен љубазник?

Фернан (без оклевања).

Никада.

Андрија.

Закуни се.

Фернан.

Заклињем се.

Андрија.

Тако ти части?

Фернан.

Тако ми части.

Андрија.

Добро. Сад имам посла само с њеним родитељима и с њом; до виђења. (Зазвони).

Госпођа од Тозеша (тихо Фернану).

Одиста си рекао целу истину?

Фернан.

(мало гласније као да се не боји да га Андрија чује)

Целу истину.

Госпођа од Тозеша

(излази пошто је погледала свога сина, који је врло миран и смеши се, за себе:)

Не знам зашто ме страх обузима.

(Изађе за Фернаном).

Андрија (слузи који улази)

Реците, молим вас, господину и госпођи Брисо да желим да говорим с њима.

Слуга.

Господин Брисо је ту, у тој соби.

Андрија.

Онда известите само госпођу.

(Слуга излази.)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА.

Андрија (за њим) *Брисо* (за њим) *Госпођа Брисо.*

Андрија (отвори врата од собе у којој је Брисо)
Драги Брисо!

Брисо (улази)

Господине конте!

Андрија.

Још имам да говорим с вама.

Брисо.

На служби.

Андрија.

Само причекајмо госпођу Брисо, коју сам узео слободу да зовнем, јер и она треба да учествује у нашем разговору. (*Госпођа Брисо улази.*) Ево је! Драга госпођо Брисо, вама и господину Брисо имам да саопштим врло деликатну ствар. Што не седнете? Живећи овако заједно упознали смо се; од како сам изгубио моје драге родитеље, ви сте прве две личности, у којима ми се по каткад учинило да видим њихову слику.

Брисо (узбуђено)

Господине конте!

Андрија.

Те тако сам стао тражити начина, да ми ви одиста будете отац и мајка, и тај начин нашао сам врло лако. Ја волим вашу кћер, волим је силно; у то сам уверен пошто сам се озбиљно испитао. Част ми је замолити вас за њену руку.

Брисо (врло просто)

Моја кћи, Дениза, ваша жена, господине конте, то је немогућно.

Андрија.

Зашто?

Брисо.

Та, господине конте, ми нисмо из нашега друштва, ми смо сироти људи.

Андрија.

Ви сте честити људи.

Брисо.

Ја сам у вашој служби, ми станујемо код вас, рећи ће се...

Андрија.

Шта може да се рекне?

Брисо.

Да смо злоупотребили ваше поверење.

Андрија.

Јесам ли ја дете? Не знам ли шта радим? Нисам ли свој господар? Ко ме на овом свету имам да дајем рачуна?

Брисо.

И то није све: Дениза, рекох вам јутрос, хтела је да пође...

Андрија.

Она је волела Фернана, а он ми је мало час пред својом мајком дао о томе најјасније, најискреније објашњење, које служи на част вашој кћери. Ваш пристанак, драги Брисо, не обавезује ни у чему госпођицу Денизу. После вашег имам њен пристанак да задобијем. У овај мах тражим од вас само право да је упознам с мојим осећањима и надама.

Брисо.

Све заиста од ње зависи. Што се мене тиче, господине конте, шта друго да вам кажем до да сам најузбуђенији, најизненађенији, најсрећнији човек на свету? Ако сам одиста био поштен човек, као што сам тежио, ако смо били честити људи, као што ви кажете, ако смо претрпели многа искушења и невоље, бар смо зацело награђени за све. (*Брише сузе*) Је ли, Јованка?

Госпођа Брисо (која се од почетка разговора из све снаге уздржава, испрекиданим гласом:)

Да, да.

Брисо.

Шта ти је?

Госпођа Брисо.

Тако велика част! Међутим госпођа од Тозета ми је то наговестила. Изгледа да су јој ваше намере биле познате, господине конте?

Андрија.

Јесте ли већ говорили о томе с госпођицом Брисо?

Госпођа Брисо.

Јесам, ништа не тврдећи; госпођа од Тозета могла се преварити.

Андрија.

Јесте ли могли наслутити осећања ваше кћери?

Госпођа Брисо.

Говорила сам јој о томе кад ми рекоше да ме ви зовете; није имала времена да ми одговори. Надала сам се да ћете ми о њој говорити. Она је ту, у тој соби. Брисо ће је зовнути па ћемо вас оставити на само; је ли Брисо, да је боље да ми не будемо присутни разговору између господина конта и ње? Она је стидљива, повучена у се; пред нама може бити не би одговорила као што треба да одговори. У сваком случају, господине конте, будите уверени и немојте никад заборавити да смо ми сви готови за вас живот дати. (Плачући узме му руке и хоће да их пољуби.)

Андрија.

Шта радите? (Стеже јој нежно руке)

Госпођа Брисо. (Брисо-у)

Ајде, Брисо, ајде извести Денизу, па нека одмах реши своју судбину.

Брисо (оде вратима од собе, коју је госпођа Брисо показала, и отвори их пошто је једаред или дваред зачуђено погледао своју жену. Зовне:)

Денизо!

Дениза (иза кулисе)

Оче! (Улази).

Брисо.

Ходи, господин конт хоће да говори с тобом. (Изађе на леву страну.)

Дениза, пошто је пољубила оца, приђе мајци, коју љуби јаче и срдачније. Госпођа Брисо изађе на десну страну.

ПЕТА ПОЈАВА.

Дениза, Андрија.

Андрија.

Ваши родитељи, госпођице, одобравају разговор, који ћемо водити. Они ми допуштају да вам кажем да вас волим и да вам то кажем, као што већ одавно осећам, из дубине срца. Остављају вам, да се сами решите.

Дениза.

Знала сам за ту љубав.

Андрија.

Ваша мајка, рече ми, говорила вам је о томе мало час.

Дениза.

Знала сам за њу пре него што ми је она говорила. Покрај све ваше уздржљивости, покрај све ваше деликатности ви је од мене нисте могли сакрити. Осећала сам да ме један поштен човек воли дискретно, с поштовањем и тиме сам се тако поносила, тако сам срећна била, као што се само може бити.

Андрија.

Дакле и ви сте мене мало волели... у потаји.

Дениза.

Ако волети значи признавати узвишеност и племенитост једнога човека и дивити им се, ставити га у свом срцу и својој мисли изнад свију осталих и бити, не надајући се никаквој награди, исто тако готова да му жртвујем цео живот минут по минут као и да сместа умрем само

да њему уштедим какав телесан или душеван бол, — ако је то воleti, да, ја вас волим, господине, и нема човека, који је био више, који је био толико вољен као ви. Ви сте нас прихватили, ви сте нас спасли од беде, од очајања, од презирања срећних и од вређања злих. О, да, ја вас волим и хитам да вам то кажем, кад ме питате, јер ако бих данас умрла — нико не зна да ли ће дочекати ноћ — умрла бих у очајању, да ви то нисте знали.

Андрија.

Кад је тако, бићете моја жена.

Дениза.

Не!

Андрија.

Зашто?

Дениза.

Зато што ја спадам у оне, које воле, ја не спадам у оне, којима се жени. Ја се никад нећу удавати. Дајмо један другом руку, погледајмо се добро лице у лице, продримо добро један другом у дубину душе и останимо као два друга, као два брата, који знају да могу поуздано рачунати један на другог. Хоћете ли?

Андрија.

Дакле сте веома волели Фернана?

Дениза.

По свој прилици, пошто налазим да више немам права да за кога другог пођем.

Андрија.

И још га волите?

Дениза.

О, не!

Андрија.

Знао сам за ту љубав, али ја вас тако силно волим, да вам је праштам.

Дениза.

Опроштај! Видите ли, већ ето речи, која би вечито сметала нашој срећи, кад би била тако луда, да у њу верујем. И та реч, коју сте и нехотице изустили, васпоставила је наједанпут растојање, које нас мало час још раздвајаше а које сам ја, изгледа, сувише брзо прекорачила. Али то је све што ћете имати да ми опростите, господине конте. Збогом!

Андрија.

О, не удаљујте се, преклињем вас! Ви осећате према мени само захвалност и пријатељство; с тим осећањима можете остати у мојој кући, јер у том случају човек нити је опасан нити смета. Останите дакле овде с вашим родитељима.

Дениза.

Госпођица ваша сестра полази сутра. Немам више никаквог разлога, нарочито после овог нашег разговора, да код вас останем кад она не остаје.

Андрија.

Марта остаје бар до своје свадбе; а кад се она уда, ја одлазим и то за дуго, дуго време.

Дениза.

Ваша се сестра удаје?

Андрија.

За Фернана.

Дениза.

За господина од Тозете?

Андрија.

Да.

Дениза.

Ви сте пристали? Зашто сте то учинили?

Андрија.

Сад треба ви мени да опростите. Али ја сам вас тако волео! Како сам хтео по што по то да знам исти-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ну о вама и како је он једини могао да ми је каже, то сам га ја запитао заклев му се да ни ви нити ико други никада за то дознати нећете, — запитао сам га пред његовом мајком... може ли да ми се закуне...

Дениза.

О, реците слободно!... да никад није био мој љубазник?

Андрија.

Да.

Дениза.

И онда?

Андрија.

Заклео ми се да није.

Дениза.

Ах! Нитков! То сасвим личи на њега.

Андрија.

Шта хоћете да кажете?

Дениза.

Да је хтео да вам украде сестру и имање и срећу и спокојство и достојанство живота вашег и ваше сестре. Господин од Тозета слагао вас је, слагао бестидно и без сумње мислио је да је то врло кавалерски. Те лажи су част људи, који су женама част украли! — Ах! Докле сам год само ја била у питању, могла сам крити моју тајну у дубини срца, могла сам се жртвовати ништа не рекавши, као што сам мало час учинила и из љубави према мом оцу, који не зна за то и из љубави и поштовања према вама, који сте најплеменитији човек на свету; али чим је у питању ваша сестра, коју сте ми ви поверили, то невино и наивно дете, чију наивност и невиност злоупотребљавају толико да постаје не-

послушна према вама и незахвална према мени, — казаћу све. Ја сам била љубазница тога човека. Како је могла тако ниско пасти дјевојка као ја?! Мислила сам да је то јунаштво. Дан пре свога двобоја са господином од Филвијера, двобоја у коме сте му ви били сведок, беше, испричао ми је све, да ли у каквој намери? Нисам могла одолети жељи да га видим можда последњи пут: сутрадан је могао бити убијен. Бејах беспорочна, кунем вам се, и ако га уверавах о мојој љубави, он ми заиска, назвав ме својом женом, доказ о тој љубави, да њим добије више снаге против свога супарника, да има за што да живи! Проиграла сам цео мој живот из страха за његов. Он је остао жив, шта више мал' те није убио једног поштеног човека, и напустио ме је. Ах! кукавица! Ах! подлац!

Андрија.

Тише, тише!

Дениза.

Та шта ме се сад тиче! Мој живот је свршен после таквога признања. Ако ме отац чује, убиће ме, па шта? Да велике несреће! Добро те онда није ништа знао; није ме убио пре четири године, па данас могу да спасем вашу сестру. Ох, нитков! Ох, нитков! Како ми добро чини што то могу викати пред неким! Четири године ја се гушим, четири године моја мати и ја гледамо се у тишини, јер не смемо да говоримо о прошлости. Сирота моја мајка! Морала сам јој све признати; коса јој је оседела за неколико дана. Ах, Боже мој, Боже мој! (Стропошта се на једну столицу и јеца покривши лице рукама.)

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи Вукосава Иванишевићева

(НАСТАВАК)

Глава XXVI.

ПОВРАТИМСТВО.

Док се поменуто код татарскога стана догађало, Сребрни нестрпљиво очекиваше уговорени знак.

— Кнеже — рече му Максим, који се од њега не одмицаше — остаје нам још мало чекати, брзо ће отпочети бој, док сунце огране многи не ће бити у животу, а ја бих те нешто молио...

— А шта, Максиме Григоријевићу?

— Ствар је лакша, али како ћу ти рећи, стид ме...

— Говори слободно, Максиме!

— Ево кнеже, да ти истину кажем. Отишао сам кријући из Слободе, преко очеве воље и мајчина знања. Било ми се додијало живјети међу опричницима, да сам био у стању у воду скочити. Јединац сам у оца и мајке, од Покрова ми је настала деветнајеста година, а хоћеш ли вјеровати, да до сада нијесам имао с киме лијепе ријечи проговорити. Нијесам имао друга ни пријатеља. Сваки само мисли како ће другог упропастити, па да сам до славе дође. Сваки дан су казне. Из цркве готово и не излазе, а кољу народ горе него станичници. Цар јест грозан, али и он воли чути истину. А између њих ма да би му и један рекао што год искрено — не, сви му лажу и потврђавају. Чим сам тебе угледао одмах ми је срце веселије закуцало, нијесам знао ко си, па ипак сам те заволио, јер ти очи друкчије гледају, и глас друкчије звучи, него у њих. Ето узмимо Годунова, он је нешто бољи од осталих, али ни он није као ти. Посматрао сам те кад си се са међедом без оружја борио, кад ти послјије отрованог бојарина Басманов поднесе пехар вина;

кад те поведоше на губилиште, и сада, кад си са станичницима говорио, па ме тако нешто вукло теби, да сам ти хтио пасти око врата. Не чуди се кнеже мојим глупим ријечима — рече Максим и обори очи — ја ти се не намећем на пријатељство, јер знам ко си ти, а ко сам ја, али шта ћу кад не могу да се уздржим, ријечи ми саме лете, а срце те тако воли!

— Максиме — рече Сребрни и стиште му руку — и ја сам тебе заволио као брата рођенога!

— Хвала, кнеже, хвала. Кад је већ пошло пусти ме да ти све речем, што осјећам. Допусти ми кнеже, да се сада по староме хришћанском обичају побратимимо. Ето ти све моје молбе, кнеже, не узимљи је за зло. Да знам сигурно да ћемо још дуго живити не бих те молио, јер теби не приличи да се назовеш мојим братом, али сад...

— Не љути Бога, Максиме Григоријевићу! — прекиде га Сребрни — Зашто да ми не будеш брат? Знам да ми је поштеније племе него твоје, али овдје пред битком ми смо равни, као и свугдје, гдје стојимо пред лицем Божијим. Хајде да се побратимимо Максиме!

И кнез скиде са себе крст на ланцу и предаде га Максиму.

Максим такођер скиде са врата свој крст, прост од мједи на свиленоме гајтану, пољуби га и прекрсти се.

— Узми га, Никита Романовићу. Њиме ме је благословила добра моја мајка још док смо били сиромашни људи, док нијесмо допали царске милости. Добро га чувај, он ми је милији, него ишта на свијету.

Обадвојица се још једанпут прекрстише, измијенише се крстовима, и загрлише. Максимово се лице разведри.

— Сада си ми брат, Никита Романовићу — ускликну он. — Од сада смо вазда заједно, ко је теби друг и мени је друг, ко је теби непријатељ и мени је. Љубићу твојом љубављу, љутићу се твојом љутином, мислићу твојим мислима. Сада ми је и умријети веселије, и живјети милије: имам с киме живјети, имам за кога умријети!

— Максиме — рече дубоко дирнут Сребрни — и ја сам теби из све душе брат, више се цијелога живота не ћемо растављати!

— Хвала, хвала, Никита Романовићу, и не треба да се растављамо. Ако нам Бог да па останемо живи, заједно ћемо размишљати, шта да радимо, како да користимо светој Русији. Не може бити да је све у Русији поспало, да се цару не може друкчије служити него у опричницима.

Максим говораше ватрено, наједанпут стаде и ухвати Сребрнога за руку. Зачу се звиждање. Као да се ваздух задрма и земља затресе, неразумљива вика и тутњава зачу се из татарскога стана, а неколика коња наокоштрене гриве пројурише мимо Сребрнога и Максима.

— Вријеме је! — рече Сребрни сједајући у седло и вадећи сабљу — сада дјецо да ме слушате, немојте се збијати у гомиле, нити се разасипати, сваки нека држи своје мјесто. Нека нам је Бог у помоћи, за мном!

Разбојници поскакаше са земље.

— Вријеме је, вријеме — зачу се у свима редовима — да слушамо кнеза!

Сви се упутише за Сребрним, и пријеђоше брјешчић, што им је заклањао испред очију татарски стан.

Сада нови, неочекивани приказ сину им пред очима. На десно од стана, у степи, бјеше пожар, који се све више ширио и примицао татарским колибама.

— Браво, Прстене! — викнуше разбојници — живјели наши! Видиш запалили степену и пустили ватру таман по вјетру на Татаре.

Пожар је растао са необичном брзином, сва се степа са десне стране претвори у огњено море, чији валови већ ухватише крајње колибе, и освијетлише стан, сличан на поплашени мравињак. Спасевајући се од ватре Татари бјежаху право на разбојнике.

— На њих дјецо! загрмље Сребрни — топите их у воду, гоните у ватру!

Заједнички усклик одговори кнезу, разбојници нападоше на Татаре и отпоче бој . . . . .

Кад сунце ограну још се бој продужавао, али поље бјеше покривено убијеним Татарима. Опокољени с једне стране пожаром а са друге разбојницима, непријатељи не могоше доћи себи, него навалише на мочварне обале и многи заглавише. Други погибоше у ватри или се подушише у диму. Престрављени коњи налетише на колибе, и тако збунише Татаре, да су почели сијећи један другога, мислећи да одбијају непријатеља. Један дио продрије кроз мању ватру и раштрка се по стени, а остале искупи сам Ширински мурза Шихмат, препливаше ријеку, и са друге стране стадоше бацати хиљадама стријела на веселе Русе. Не имајући другога оружја осим сабље, копља и тољага, разбојници се збунише под татарским стријелама.

Узалуд се Сребрни старао да их задржи и опамети. Већ мале татарске четице препливаше ријеку, и Сребрни се бојао да не нападне с леђа на њих. Наједанпут се близу њега нађе Прстен. Лице му бјеше загријано, кошуља подерана, а са ножа капаше крв.

— Стојте дјецо, стојте дични соколони! викну он разбојницима, — зар сте ослијепили, шта ли? Зар не видите да нам иде помоћ?

И заиста по противној обали примицаше се војска у ратноме реду, њихова копља одсијеваху на сунцу.

— Па оно су исто Татари! викну неко.

— Сам си ти Татарин! изадрије се Прстен. — Зар они овако иду? Зар они иду пјешке? И зар не видиш онога на ријеме коњу? Зар је на њему татарски оклоп?

— Православни иду! зачу се међу разбојницима. — Стојте браћо, православни нам иду у помоћ.

— Видиш, кнеже — рече Прстен — ето пасји синови већ ређе стријељају, досјетили су се муци. А кад се ова дружина с нама састане показаћу ти ја мост, пријећемо ријеку и ударити са стране.

Нова војска примицаше се све ближе и ближе, већ се могла разгледати њихова одежда, исто разноврсна као и на разбојницима. Изгледаше, да су то наоружани сељаци, само у предњим редовима бјеше заиста редовна војска. Пред њима иде вођа — лијеп младић. Испод сјајнога калпака падају му праменови русе косе и просипљу се по раменима. Он вјешто влада својим лијепим, поносним коњем.

Безброј стријела сусрете вођу и дружину му. Међутим Сребрни са својима пријеђе ријеку, и нападоше на непријатеља: с једне стране он, а са друге нова помоћ.

Више од сахата трајаше битка. Сребрни се примаче ријечи да напоји коња, а Максим одмах за њим.

— Видиш, Никита Романовићу — рече он весело. — види се, да је Бог на страни Руса. Ми ћемо добити!

— Јест — одговори Сребрни — захваљујући ономе бојарину, што нам стиже у помоћ. Ама ко је он? Чини ми се да сам га негдје виђао.

— Шта, зар га не познаде?

— Не, зар га ти познајеш?

— Како га не бих знао. Нека га ђаво носи, али данашњим поступком много је поправио. Па и ти га знадеш, кад је пустио на тебе међеда у царској авлији. Та оно је Теодор Басманов.

— Басманов? Оно је он?

— Јест, али не сличи сам на се. Кад се сјетим, како би обукао љетник и играо

пред царем као дјевојка, а сада, ето искупио сељане, проговорила и у њему руска крв. И откуда му снага? Баш се човјек мора промијенити — и Максим сину очима. — Вјеруј побратиме, ја не могу сам себе да познам. Кад сам отишао из Слободе, чинило ми се да нећу дуго живјети. Желио сам да се побијем са Татарима, али не да ја њих тучем, него да ми који одсијече главу. Али сада је друкчије, сада хоћу да живим! Срце ми тако весело куца, да ми се цио вијек чини кратак. Шта ли нисам јутрос мислио? Тако ми је сада јасно и разумљиво, колико се још може користи учинити отаџбини. Теби ће цар опростити, друкчије не може бити. Још ће те и заволити. А ти ћеш мене узети са собом, па ћемо заједно мислити и радити. Све, све ћу ти казати шта сам смислио, а сада треба опет у бој, ено су опколили Басманова. И ако је рђав човјек треба га избавити!

Сребрни погледа брижљиво Максима.

— Причувај се Максиме — рече му он — пази куда јуришаш, ето си сав у крви.

— Ово је непријатељска крв — рече весело Максим — на мени нема ни огреботине. Твој ме крст сачувао.

У то вријеме један сакривен Татарин натегну лук и пушта стријелу право на Максима. Зазвони татарски лук, запјева тетива, зазвижда стријела, и погоди Максима у прси јуначке, погоди проклета у сред срца. Заљуља се Максим у седлу, и ухвати се за коњску гриву: жао је пасти на земљу младу витезу, жао му је прије времена умријети. Али ипак паде, а нога му остаде у стремени. Коњ га понесе по пољу, а Максим раширио бијеле руке, кудрава му коса мете земљу, а крв немилице плуска.

Стигнуће у Слободу кобна вијест, заврискаће Максимова мајка што изгуби своју узданицу, што јој нема ко на смрти очи затворити. Заврискаће, да се до Бога чује, али јединца вратити неће!

Стигнуће у Слободу кобна вијест, шкринуће Маљута зубима, налетиће на заробљене Татаре, погубиће многе душе сав ће се у крви окупати, али јединца вратити неће!

Заборави Сребрни и битку и Татаре, он није видио како непријатељ бјежи, како Руси добијају, он је само видио побратима у крви. Зато скочи на седло и потрча за Максимовим коњем, заустави га, и ослободи друга.

— Максиме! Максиме! — рече он падајући на кољена, и дижући му главу — јеси ли ми жив, мили побратиме? Утјеши ме, погледај ме још једном твојим лијепим очима!

Максим га погледа магловитим погледом и пружи му обје руке.

— Опрости брате нерођени, као и рођени! Не би нам суђено да заједно поживимо. Уради ти сам оно, што смо мислили заједно радити.

— Максиме — рече Сребрни и обасу му врело чело пољупцима — имаш ли коме што поручити?

— Поздрави ми милу мајку, реци јој, да сам умро њу спомињући.

— Хоћу, Максиме, хоћу! — одговори Сребрни, једва уздржавајући сузе.

— А крст — продужи Максим — овај што је на мени подај њој, а мој носи ти и сјећај се брата свога...

— Мили брате — рече Сребрни — имаш ли ми још шта рећи. Да не љубиш кога? Не стиди се, жалиш ли још кога осим старе мајке?

— Жалим домовину, жалим свету Русију! Волио сам је као и мајку, а друге љубави немам.

Максим затвори очи. Лице му горилаше, а дисање бјеше све чешће. До мало опет прогледа.

— Брате, да ми се напита хладне воде.

Ријека бјеше близу. Кнез захвати воду калпаком и напи Максима.

— Сад ми је лакше, подигни ме да се прекрстим.

— Сребрни га подиже. Он погледа наоколо, видје како бјеже Татари, па се осмјехну.

— Ја сам рекао, да је с нама Бог... Види бјеже... а на очи ми се магла навлачи... ох, само да не умрем!...

Крв му удари на уста.

— Боже, прими моју душу! викну Максим и издахну.

Глава XXVII.

РАСТАНАК.

Послије сјајне побједи разбојници ископаше Максиму гроб и поштено га сахранише. Сјутра дан у зору Прстен искупи дружину.

— Дјецо — рече он разбојницима. Дође вријеме, да се растајемо. Опростите, дјецо, идем опет на Волгу. Не спомињите ме рђавим ријечима, не замјерите, ако сам када неправедан био.

Прстен им се ниско поклони.

— Атамане! завикаше сви — не остављај нас, шта ћемо ми без тебе?

— Идите са кнезом, јер сте овом побједом откупили све своје погрјешке; постаћете оно, што сте и прије били. Кнез вас неће оставити!

— Добро, јунаци — рече Сребрни — ја сам цару обећао, да никад од његова суда нећу побјећи. Ви знате, да ја нисам својевољно из тамнице побјегао. Па ево сада хоћу да одржим своју ријеч, да однесем цару главу. Хоћете ли и ви са мном!

— А хоће ли нам опростити? упиташе разбојници.

— Нећу да вас варам, то је у Божјој руци. Може бити да хоће, а може бити и неће. Промислите се, здоговорите се између себе, па ми јавите, ко ће ићи, а ко ће остати.

Разбојници се погледаше, измакоше се мало на страну, и стадоше се здоговарати. Затим приђоше кнезу.

— Ићемо, ако ће и атаман с нама!

— Не, дјецо — рече Прстен — о томе збора нема. Све и да не пођете са кнезом опет не могу с вама. Доста сам и овдје био, вријеме је да се повратим у отаџбину. Па мало смо се и посвадили, а прекинут конопац вежи не вежи остаће узао. Идите са кнезом, или изаберите другог атамана, али прво је боље. Увјерен сам, да ће вам цар, послјије ове услуге, свима опростити.

Разбојници се опет стадоше шапутати, затим се разлијелише на двије стране. Она већа приђе Сребрноме.

— Води нас — рекоше му — што буде теби нека буде и нама.

— А шта ће други? упита Сребрни.

— Они су изабрали Хлопка за атамана — ми га нећемо.

— На оној су страни сви гори остали — шапну Прстен кнезу — нијесу се ни били јуче, као ови твоји.

— А ти баш никако не можеш с нама упита га кнез.

— Не, кнеже, нијесам ти ја као остали. Велике су ми погрјешке, знам, да ми цар никако неће опростити. А и зажелио сам се мога Јермака, од када се нијесмо видјели. Опрости, кнеже, немој што замјерити.

Сребрни му стиште руку, па се загрлише.

— Збогом, атамане — рече кнез — жао ми те је, врло жао, могао би љепши посао наћи, него живјети на Волзи.

— Ко зна, кнеже — рече Прстен, а очи му одлучно сијевнише — није Бог рђав, и мени ће можда сванути бољи дани. Разбојници се стадоше опремати. Басманов са својима бјеше већ отишао да први јави цару веселу вијест.

Опраштајући се са дружином Прстен угледа Митку.

— Збогом, међеде — рече он весело — јуче си вриједио више него четворица, па ће те цар наградити.

Али Митка почеша затиок.

— Шта је? упита Прстен.

— А ни-шта! отегну Митка, чешкајући се једном руком по затиоку, а другом по прсима.

— Е па кад је ништа, нека је ништа! и Прстен хтједо отићи, али Митка опет отегну:

— Атамане, а-атамане!

— Шта је?

— Ја не бих у Слободу!

— А куда би!

— А ја бих с тобом!

— Не можеш са мном, ја идем на Волгу.

— Па и ја ћу на Волгу.

— А што нећеш са кнезом?

Митка помаче ногу напријед, и у забуну загледа се у своју огромну опанчину.

— Бојиш се опричника, шта ли? упита подруљиво Прстен.

Митка чешкаше сад затиок, сад прси, сад кукове, али ништа не рече.

— Зар си их мало до сада видио? упита Прстен — јесу ли те појели, шта ли?

— А драгу ми о-те-ли! лијено развуче Митка.

Прстен се насмија.

— Видиш ти осветника! Неће с њима да једе хљеб и со. Па хајде са Хлопком!

— Нећу — рече одлучно Митка — ја ћу с тобом на Волгу.

— Али ја нећу право на Волгу.

— Па ето нећу ни ја право.

— А куда ћеш?

— Куда ти, туда и ја!

— Прилијепио се као чичак! Онда знај да морам најприје отићи мало у Слободу!

— Зашто? упита Митка, и избуљи очи.

— Зашто! Зашто! понови Прстен губећи стрпљење — а за то што сам лани тамо јео орахе, и љуске оставио!

Митка га зачуђено погледа, затим се осмјехну и растегну уста од уха до уха, а око очију указаше се борѣ у разним правцима, лице му наједанпут постаде лукаво, као да је хтјело рећи: мене брајко не превари лако, ја врло добро знам, да ти не идеш у Слободу ради ораховѣ љуске, него ради нечега другога!

Али ово не изрече, само се осмјехну, и понови:

— И ја ћу с тобом.

— Е шта ћу с њим? — оvdје Прстен слегну раменима. — Па добро, хајде са мном, блесане, али ме не криви, ако те објесе.

— Па и ако објесе! рече равнодушно Митка.

— Врло добро! Ето за то те волим. Сад се пољуби са друговима па пут под ноге.

Сањиво Миткино лице ништа се не промијени, кад се стаде опраштати са дружином. Он неспретно приђе разбојницима и стаде свакога, хтио не хтио, љубити по три пута, некога драговољно, некога силом, некога шчепа за раме, а некога за главу.

— Атамане — рече Сребрни — хоћемо ли заједно у Слободу.

— Не кнеже. Куда ја идем ти не можеш проћи. Ја ћу у Слободи бити прије тебе, а ако би се срели, не треба да се познајемо. У осталом то бити неће, јер ћу ја до твога доласка отићи, имам само неке послове да уредим.

Сребрни се сјети, да Прстен има нешто закопано у околини Слободе, па не рече више ништа.

Растадоше се. Сребрни са својима корачаше по зеленоме пољу, поред ријеке, а за њима тужни Максимов Бујан.

Он жалосно лајаше и све се окрећаше на нови гроб, то му бјеше последњи опроштај са својим господарем.

Она мањина упутила се на другу страну под Хлопковим атаманством. А на трећу страну пође Прстен, и за њиме ваљајући се са стране на страну Митка.

Опет настаде у степи мртва тишина, само су гдје-гдје раштркани татарски коњи пасли траву. Могао се видјети и који ждрал у висину или весела птица пјевачица, гдје прескаче са дрвета на дрво, или се зауставља на којој стријели па извија пјесмицу.

Глава XXVIII.

Рчи у очи.

На недјељу дана послије побједи над татарима примио је цар у својој спаваћој соби Басманова. О тој побједи цар је већ опширно дознао, али је Басманов мислио, да он јавља први; па се старао да сву славу себу припише, и тиме задобије цареву пређашњу милост.

Јован га пажљиво слушаше, бројећи бројанице, и разгледајући велики алмаз на прстену; али када Басманов сврши и весело ускликну:

— Ето, господару, мислим да сам се прилично за твоју милост потрудио!

Јован подиже очи и осмјехну се.

— Нијесам себе зажалио, — продужи тихо Басманов — па не зажали ни ти наградити вјернога слугу!

— А шта би ко желио, Тодо? упита Јован, чинећи се милостив.

— Узвиси ме, да ми се свијет не руга.

Јован га пажљиво премјери.

— А чијем ћу Сребрнога наградити! упита он изненада.

— Бјегунца твога? рече Басманов, скривајући забуну: — чијем другијем, него вјешалима? Та он је побјегао из тамнице, па још са својим станичницима у мало све не поквари. Да он не збуну Татаре свију би их ми преклали.

— Зар тако? А ја мислим, да би тебе татари заробили, као и прије, сјећаш ли се? Стара ствар!

— За стару ствар укор, а за нову награду — продужи дрско Басманов. Сигурно ти Годунов, Маљута и Вјаземски не служе као ја, а њима ништа не жалиш!

— Заиста не служе као ти. Ни један се није наиграо предамном, као ти.

— Господару — рече Басманов, губећи стрпљење — ако сам ти мрзак, савим ме отпусти.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Из моје домовине,

цртице Свет. Ђоровића. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахер и Кисића у Мостару 1898. Цијена 60 новчића.

Прочитавши ове цртице намеће ми се мисао како бих им овако невластан надјенуо друго име. Не бих их назвао: *Из моје домовине*, него бих се лагано прикрао до најљепше мостарске махале, откинуо бих смоквину гранцицу и умочив јој врх у мирисну ружу, исписао бих њоме на насловном листу: „Откуцаји срца“. Откуцаји оног срца, што стиснуто и скривено под јелеком тихо уздише и бије као у преплашене грлице, или се јогунасто стеже и упорно загушује уздах и задржава сузу у оку да не кане. То су осјећаји што извиру у озиданим закућцима, испреплетаним зеленим грањем, гдје не допире чаршијска прашина, гдје не зврче точкови и не чује се ситно звонце насртљива бикакла. То је онај кутић, гдје у тихој ноћи обасјаној сребрним сјајем мјесеца, кад бумбул о љубави прижељкује а Неретва тајанствено шуми, кад и пошљедњи одјек са мунаре одјекне и изгуби се тихо и лагано у ноћи као магловити колупови дима из чибука старог хоће, — гдје се извијају уздаси и осјећаји онако њежно одишу чезнећи за загрљајем драгановим.

Ја се мало занијех! Ал признајем да сам тако осјећао читајући неколицину ових цртица, *допуњујући* их живим бојама моје маште и уживајући у оним *лирским* моментима пишчевих симпатија.

Приказујући ове цртице, износим своје утиске, који ће прије одговорити сврси ових редака, него ли подвлачење црвеном оловком појединих мјеста — по умјесним ријечима Марка Цара — „као намргођен педагог, који поправља задатке.“

Теме ових цртица заиста су биране и лијепе. Моменти су у њима дирљиви и предишу неким лирским севдахом, само што писац овако поетичним нюансама није дао довољно умјетничког колорита, није их зачинио оним, што данас карактерише индивидуалну особину умјетника, — *стилом* својим.

Изгледа ми да поједине тренутке не само да није довољно оцртао, него их је

неком особитом краткоћом најједноставније само маркирао.

У приказу свом на *Крвни мир* у лањском *Бранковом Колу* нарочито сам напоменуо да писац мало пажње поклања дескрипцији и да се чува оног обичног констатовања и биљежења појединих душевних покрета и појава природних љепота, па да *не брзајући* у својим радовима има на уму љепоту стила и излагање процедуре психолошких појава.

Има одјељака у овим цртицама, који у пуној мјери одговарају овом мом субјективном укусу, као што је почетак описа *У ноћи*, гдје је кичица пишчева издашнија била, па опис *У мајчину загрљају*, гдје је фотографском вјерношћу снимио увод у цртицу и у *Ненином злату*, гдје је изнесена идилична љепота мирисних вртова.

Има мјеста, која никако не дозвољавају негацију горе поменутих нужних способности пишчевих, али баш зато одају брзини његова рада и недовољну пажњу појединим детаљима.

А ја сам увјерен да отацволи своју дјецу, па што их не би што љепше и китњасте одјевену пустио у чаршију, а може му бити.

По самом садржају изузевши *Мула Јусуфов дувар* и *Под вјештициним кровом*, ове су цртице преливане благом меланхолијом, а неке срчаном одважношћу добро схваћених типова.

Пошљедња цртица ове симпатичне збирке, и ако сижеом својим потсјећа на романтичне заостатке старије нам литературе, толико је лијепа замисао и тако примамљиве дражи да заносно заузев ми душу, и нехотице замишљах: од коликог би ефекта овака појава на позорници била!

Читајући ову збирку моје срце није мировало... Моја душа осјећала је тугу и бол... А ако је наступила више пута пауза за осјећај љепоте умјетности — зато носи писац на души гријех. Ал ја разумијем дар, па му цијеним и врлине и слабости. Зато их овако комплетне најтоплије и препоручујем.

Издање пак Пахер и Кисића својом дивном изработом и елегантном спољашношћу, и овом се приликом показало достојним одликовањем.

Ј. П.

К Р О Н И К А

Књижевност

СЛОВЕНСКА

Српска

Опис манастира Врдника у Срему, зове се књига која ће ових дана изићи из штампе, а коју је написао по разним изворима и манастирским старим записима г. *Сергије Попић*, књижевник и управитељ тога манастира. Књига је писана за народ а украшена са неколико слика. Цијена је књизи 50 новч. Претилату прима преч. г. писац. (Vrdnik, Srem, via Ruma) — Ово дјелце послужиће лијепо онијем Србима, који нијесу видјели овај најомиљенији манастир Фрушкогорски, мјесто дивнијех ерпскијех успомена и народнијех зборова, у који се и сад сваке године о Видовдану слијеже српски народ из свијех оближњијех крајева да се поклонне Њивоту светог цара мученика, који је у том манастиру. Препоручујемо нашем народу унапријед ову лијепу књижицу.

Са Јалије. Хајим С. Давичо, срп. књижевник издао је под овим натписом своје приповијетке из живота биоградских јевреја. Ми ћемо о овој интересантној књизи донијети у наредном броју опширнији приказ.

Примисмо на приказ:

Литургија или наука о Богослужену свете православне цркве, за школску младеж израдио Григорије (Никола) Живковић, митрополит зворничко тузлански (друго издање). Д. Тузла. Штампарија Николе Писенбергера 1898. Цијена 50 новч.

Историја Хришћанске Цркве, за школску младеж израдио Григорије (Никола) Живковић, митрополит зворничко-тузлански (треће попуњено и прерађено издање). У Д. Тузли, штампарија Николе Писенбергера 1897. Цијена 80 новч.

Приче за народ. Примисмо на приказ ову малу књижицу под горњим натписом. Написао је парох Младен Јосић. Изашла је у Ман. Штампарији у Срем. Карловцима. Има три табака а цијена јој је 10 новч.

Лирски Интермецо од Х. Хајнеа, кој је препјевао А. Шантић, излази наскоро у другом издању, допуњено и прерађено у свему према примједбама критика које су изишле на прво издање. Књига ће бити с техничке стране веома елегантна и украшена са неколике лијепе илустрације, којима су илустро-

ване неке пјесме из овог величанственог циклуса великог њемачког лиричара. Осим тога, уз друго издање биће и предговор г. Марка Цара, као оцјена овог новог пријепјева. Цијена ће књизи бити 40 новч.

Успомене из нашег народног црквеног живота од Ар. Теодора Мандића, које су излазиле у *Летопису*, отштампане су у Н. Саду и примили смо их на приказ. Препоручујемо нашим читаоцима ове знамените податке за бурну историју црквено-просвјетног живота браће у Војводини.

Барањчице. Наскоро ће изићи из штампе девет приповиједака из живота Срба у Барањи под горњим натписом. Њихов писац г. Стеван Радић из Ирига (Сријем) позива све пријатеље своје и пријатеље српске књижевности да се заузму око скупљања претплате. Цијена је књизи 40 новч., а изнијеће десет штамп. табака.

Има ли помоћ нашим занатлијама? (Економска студија) од *Јане Томића* (друго издање) у Н. Саду. Штампарија српске књижаре браће М. Поповић. — „Истина је да у борбу за очување народног духа и народних идеала повољно утиче и пјесма народна, па и свирка, али немојте заборавити ни ово: какве користи има народ од оних који испропадају и размиле се по свијету као тестераши, или оду у туђину да буду слуге и надничари? Са материјалном пропању нашом отићи ће у гроб и сви народни идеали. Учинимо ми све да не дође до тога!“

Овако завршује ову своју поучну најновију књигу познати писац родољубивих и хуманитарних књига и уредник *Земљорадничког Пријатеља*, коју примисмо на приказ, а коју најљепше препоручујемо.

Испитни дар, четири приповијетке за срп. подмладак, написао Радоје М. Вуксан, матурант срп. учитељске школе. У Пакрацу, штампарија Ј. Зорићића 1898. Цијена 50 потура и 50 пара дин.

Најљепше српске народне песме из збирке Вука Ст. Караџића. У Н. Саду. Издање и штампа српске књижаре браће М. Поповића 1898. — Примисмо ову књигу с молбом да је прикажемо што овим чинимо, препоручујући је и поред свег тога што на ово издање није полагана никоја друга пажња него да се штампа и растури, те је отуд и онолико много штампарских грјешака и грјешака у вјерности текста Вуковог оригинала. То чинимо тиме радије што је то издање Поповићево, књижаре која је много пута до сада чинила што није личило угледу *српске* књижаре. Замјерили бисмо само, зашто да се издају само оне пјесме које су већ растурене и очу-

ване за срpski narod, kad ima toliko narodnog blaga, koje stoji na udarcu tolikim plagiatorima i kome je zagrozila opasnost izdanjima наших pjesama у *Матици Хрватској*, од којих је изишла прије неки дан и друга књига са 72 pjesme и 11.845 стихова срpsких pjesama о срpsким јунацима, које Матица дрско називље хрватским, што нас вријеђа у дно душе. А да Поповићева књиџара издаје такe pjesme осим користи себи, уз мале жртве, учинила би Српству много већу корист него овако, — и ако протурању и оваких књига у народ, не може нико спорити вриједности. Јер и тако наша *Српска Матица* расписале награде прије на све могуће студије и шаљиве позоришне комаде, него на једну велику и величанствену збирку народних pjesama, коју би издала потпором наших вриједних земљака, радника на том пољу: Н. Кашиковића, Ст. Делића, Л. Грђића, за тим В. Радојевића, Кордунаша и др., а које би могла учинити без икаквих напора и великих трошака, а у чему би јој и *Зора* и *Босанска Вила* у овим крајевима могла много драговољне услуге да учини.

Последњи осмејак. Изишла је из штампе под горњим натписом приповијетка из учитељског живота од Мих. Сретеновића. Цијена 50 п. д.

Народно-Црквена Конференција код његове свештости српског патријарха Георгија дана 8. (20.) јуна 1898. год. (Прештампано из српског Сиона бр. 24. 1898. год.)

Руска

Великорускија народнија пјесни. Издања професоромъ А. И. Соболевскимъ. Том IV. — С. Петербургъ 1898. Цјена 3 руб.

Ово је четврта књига нар. pjesama руских, које изилазе под редакцијом проф. Соболевског. У њој је само једна половина љубавних pjesama, чија ће друга половина изићи у другим књигама. Има их свега овдје 855 комада, а поређане су азбучним редом, но не азбучним редом нарочитих натписа него првих стихова, који су свакој pjesми мјесто натписа. На крају је рјечник неких географских имена и провинцијализама.

СТРАНА

Француска

Comte Léon Tolstoï. Qu'est-ce que l'Art? Paris Perrin et Cie 1898, на 16-ци; цијена дин. 3. 50.

Гроф Лав Толстој штампао је недавно своје пошљедње дјело *Шта је то умјетност?* које је превео на француски и написао предговор француски критичар Теодор де Вузеве. У тој својој најновијој философско-моралној дисертацији, гдје цијена и у прашину баца највићеније старе и модерне естетичаре, Толстој претендује да је успио да докаже:

а.) Да су сви естетичари прије њега из основа вараоли о природи саме умјетности и да све оно што су до данас написали о томе предмету, то су глупости које кипте противрјечностима;

б.) Да је сва европска умјетност од Ренесанса до данас искварена цивилизацијом виших класа;

в.) Да ће постојати у будућности једна умјетност чија формула лежи једино у хришћанскоме учењу Толстоја.

Један франц. критичар, по коме пишемо ове редове, изражава се о Толстојевој књизи овако: да се не сјећа да је икада прочитао једну књигу о естетици, која би била тако празна, пуна грјешака и софизама, као што је ово пошљедње дјело генијалнога пустињака.

H.

Les races et le nationalités en Autriche-Hongrie. — Б. Аурбах, проф. универзитета у Нансију, износи у овој књизи своја научна посматрања народа који састављају аустро-угарску државу, њихових прилика, народних осебина, језика, литература, традиција, њихових националних тежња, борба усред разноликости раса и своје дубоке погледе на њихову будућност.

Prague et les Tchèques, par Charles Hipman Genève, 1897, на вел. 8-ни стр. 71; цијена 10 дин.

Крајем прошле године изиђе у Женеви и трећа свеска чешкога часописа на француском језику за 1897 год. *La Nation tchèque*, са натписом *Праг и Чеси*. Ми смо још прошле године упознали наше читаоце са ранијим дјелима свескама овога похвалног и патриотског књижевног предузећа, које има за сврху: да заинтересује образоване европске кругове за чешки народ и да их упозна са оном циновском али праведном борбом, коју он води на свима пољима људске активности за одржање националног му бића.

И овим је редовима намјера да привуку пажњу нашега свијета на трећу свеску овога ријетког илустрованог часописа, која надмашује двије раније, како по богатој садржини тако и по изванредним сликама а нарочито елегантном издању, ма да и оне бјеху изврене у свакоме погледу. Од главнијих радова у овој књизи биљежимо лијепу студију *Романтични Праг*, од познатих слависта и француских књижевника Е. Мелхиор де Вогијè-а и Луја Лежера, гдје они, сваки посебице, шетајући се по овој словенској метрополи, описује оне богате и умјетничке старине и грађевине које нам причају о старој и модерној култури чешкога народа. Р. Туршовá описује *Чешку умјетност у Прагу*, неколико интересних страница као прилоџак историји чешке умјетности и оне имају нарочитог значаја за већину образованог европског свијета, који се од неког времена интересује много више и живље судбином словенских народа и њиховим дјелима. — Други један словенски пријатељ, родом Швајцарац, Виљем Ритер, који је

недавно прошао један дио Далматинског приморја и Црну Гору и о њима написао своје утиске, упознаје нас животом и радовима одличног чешкога сликара *Николе Алеса*, барда-сликара, како га он назива, највиђенијим представником декоративне умјетности у Чеха, који је својим наивним и оригиналним скицама и уресима, фрескама, очарао своје земљаке тако, да су га ови за живота вољели много, а данас га цијене неизмјерно. — Поред једне *Позоришне козерије*, од Ф. К. Хејда, који упознаје читаоца са најглавнијим умјетницима чешке Опере и слика њихове физиономије у знаменитијим улогама, ваља нам још забиљежити неколико одломака о *Чешкој музици* из књиге Дра Едуарда Ханслика, *Fünf Jahre Musik* гдје се говори нарочито о композиторима Сметани, Дворку и Фибишу и њиховој музици. Овај умјетнички триумвират, како их он назива, умιο је да изрази националан карактер у музици и поред тога што је њихова музика приступачна већини публике, они су сачували своју оригиналност.

И ова свеска украшена је великим бројем богатих и укуских слика, дјелима чешких најпознатијих сликара, вајара и архитекта, те се може без претјеривања рећи, да је овај књижевни и илустровани албум право умјетничко дјело, које чини част уреднику и приређивачима, а на првome мјесту народу, који се може похвалити овако рјетким синовима и њиховим творевинама...

И кад човјек проучи и прегледа ово чешко ремек-дјело, па прочита послје о томе вриједноме и интеллигентноме народу писма једнога Момсена и других њемачких универзитетских професора, остаје му да се запита: да ли ови пошљедњи са својих катедаре, шире и предају науку истине и правде, која не зна за расе и друге разлике и границе међу народима и која би требала да развија ум и срце свакога човјека без разлике; или пак поуку мржње и претјерано једностраних претензија, која сије раздор и међусобне зајевнице и — доводи до уличних сукоба међу грађанима једне исте државе?!

Наша браћа Чеси могу се с правом поносити својим успјесима пред образованим свијетом, а ми Срби, њихова млађа браћа, угледајмо се на њих — како се служи своме народу и његовим идеалима!

Н. С. П.

Istori'c Skander-beut. Панделе Ф. Евенгел, арнаутски поета, који живи у Букурешту, публиковао је једну поему о Ђорђу Кастриоту Скандер-Бегу, на народном арнаутском језику. Књига има око 300 страна. Цијена 2 динара. Штампана је у арнаутској штампарији у Букурешту.

„*Scander bey Principe dell' Albania*,” зове се драма, која је о прошлом Ускресу представљана у једном позоришту у Букурешту.

Разно

Стогодишњица Фрање Палацког. Мајка Славија окрунила је 17.—22. јулија ловоровима величанствени спомен свог хероја, великога Чеха Фрање Палацког у Прагу... Удружени представници свијех словенских народа положили су вијенце љубави на споменик овог великог књижевника и народног борца, који се открио тог дана у Прагу, а тиме доказали заједницу својих великих народних идеала за будућност свог племена и његових великих задатака у њој. На том свијетлом празнику не изостадоше ни Срби да се одуже дичном и искреном пријатељу Српства, који га се сјећаше на потоњем часу изговоривши оне идеалне и значајне ријечи: *Срби побјеђују! Боже, буди им милостив!* С капом у руци одстојаше и они раме уз раме са осталим Словенима помен том препородиоцу науке и књижевности чешке и великом поборнику за величину и права свог народа и величину словенског имена.

Слава му!

За париску изложбу, која ће бити 1900 пријавили су своје умјетничке радове, како јавља *Дело*, ови српски умјетници: Стеван Тодоровић, академски сликар; Паја Јовановић, акад. сликар; Марко Мурат, акад. сликар; Пера Убавкић, акад. вајар; Леон Којен, акад. сликар; Бока Јовановић и П. Роксандић, акад. вајари и Никола Милојевић акад. сликар.

„ЗОРА“ ИЗДАВАЧКА КУПНА ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ИЗНОСИ 4—5 ТАВАКА А КУПНА ЈОГ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ГРАКЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕПЛАТУ, КАС И СВЕ ДРУГО ШТО СПАДА У АДМИНИСТРАЦИЈУ, ПРИМА ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ПАХЕР И КИСИЋА. РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ УРЕДНИШТВУ.

Огласи се рачунају од петит-ретка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. биљеговине.